

Әлихан Бөкейханов Ысқақұлы шығармашылығы

Орындаған:Турсынбек Ш.А
Тексерген:Сетимова А.Т

Ақтөбе,2018жыл

Өмірбаяны

Әлихан Нұрмұхамедұлы
Бөкейхан (05.03.1866 жыл,
Қарқаралы уезі, Семей облысы,
Дала Өлкесі -27.09.1937 жыл,
Мәскеу) — ХІХ ғ. соңы мен ХХ ғ.
басындағы қазақ зиялыларының,
қоғам және мемлекет
қайраткерлері қатарындағы аса
ерекше тұлға. Көрнекті қоғам
және мемлекет қайраткері, ұлт-
азаттық және Алаш
қозғалысының жетекшісі,
Алашорда автономиялы
үкіметінің төрағасы, публицист,
ғалым, аудармашы.

- **Ата тегі Шыңғыс ханның үлкен ұлы Жошыдан тарайтын төре тұқымы. Арғы атасы атақты Сұлтан Барақ. Қазақтың соңғы хандарының бірі Бөкей осы Сұлтан Барақтың баласы. Бөкейден Батыр, одан Мырзатай, одан Әлиханның әкесі Нұрмұхамед.**
 - **Әлиханды әкесі тоғыз жасында Қарқаралыға апарып, жергілікті молданың қолына оқуға береді. Бірақ зерделі бала молдадан оқығандардан гөрі осындағы мектепте оқып жүргендердің сауаттылығын аңғарып, қаладағы үш кластық бастауыш мектепке өз еркімен ауысып алады.**
 - **Оны бітіргеннен кейін 1879-1886 жылдары Қарқаралы қаласындағы қазақ балаларына арналған мектепте оқиды.**
 - **1886-1890 жылдар аралығында Омбыдағы техникалық училищеде оқып, оны "техник" мамандығы бойынша бітіріп шықты.**
-

Ғылыми еңбектері

- XIX ғасырдың соңында Омбы орман шаруашылығы училищесінде оқытушылық қызмет атқарып, ғылыми жұмыстармен айналысады.
 - Ол 1896 ж. көрнекті ғалымдардың кепілдемесімен Орыс географиялық қоғамы Батыс-Сібір бөлімшесінің толық мүшесі болып сайланды.
 - Әлихан «Ресей. Жалпы географиялық сипаттама» атты көп томдық еңбектің қазақ даласына арналған 18 томына автор ретінде қатынасқан. Ол ғылыми жұмыспен қатар қоғамдық-әлеуметтік саяси қызметтерге де белсене араласа бастайды.
 - 1904 жылы қазақ даласына қоныс аудару қозғалысын даярлап берген Ф.А. Шербина экспедициясының құрамында болды.
 - 1911-14 жж. Әлихан Бөкейхан «Жаңа энциклопедиялық сөздіктің» 4-21 томдарына автор ретінде қатысты.
-

Алаш

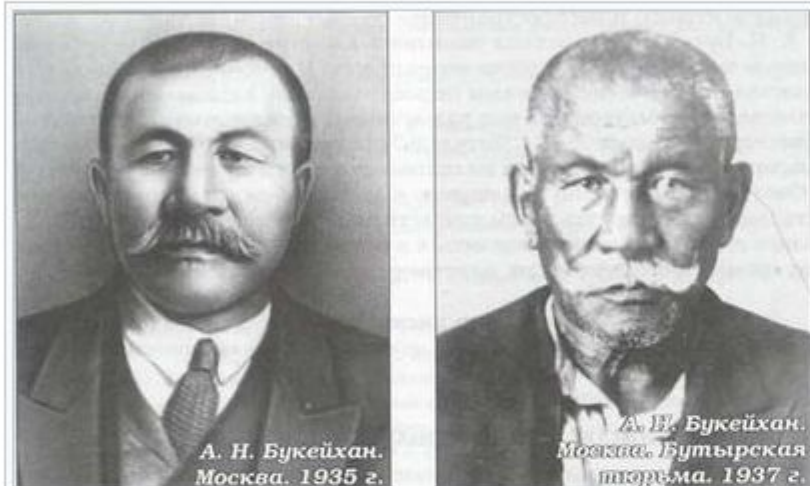
партиясы

Алаш партиясы — **партиясы** ұнғыш ұлттық-демократиялық партиясы (1917 — 20). 20 ғ-дағы қазақ тарихында терең із қалдырған А.п-ның өмірге келуі, біріншіден, қазақ елінің қоғамдық дамуының жаңа экон., саяси және рухани негізде қайта құру қажеттілігінің пісіп жетілгендігін, екіншіден, Ресей империясының Қазақстанда орнатқан отарлық басқару жүйесінің терең дағдарысқа ұшырағандығын көрсетті.

«Алаш» партиясының басшылары
1917, солдан оңға қарай: Ахмет
Байтұрсынұлы, Әлихан
Нұрмұхамедұлы Бөкейхан,
Міржақып Дулатұлы

Ұлттық намыстан жүрдай, жалған интернационалист, жадағай белсенділердің көрсетуімен ол 1926 жылы екі рет тұтқындалып, түрме азабын тартты. Әлихан Бөкейхан Мәскеуге жер аударылады, зор беделінен қорыққан большевиктер өкіметі оны Қазақстанға жолатпады. Онда он жыл үй қамауында отырған Әлиханды 1937 жылы тамызында қайыра тұтқындап, бір айдан кейін жалған жаламен 71 жасында Мәскеуде ату жазасына кеседі.

Ә. Бөкейханның қуғын-сүргін кезеңінен 2 жыл алдындағы мен ату жазасының күніндегісі.

Ә. Бөкейханның Жаза кесімі

Кәкітай Ысқақұлы Құнанбаев

**1868 жылы Семей облысы,
Абай ауданында дүниге
келген, – Абай мұрасын
тұңғыш бастырушы,
Абайдың інісі Ысқақтың
баласы. 8 жасынан бастап
ауыл молдасынан 4 жылдай
оқып, түрікше, арабша хат
таныған.**

Кәкітай туралы сөзді Абайдан, Абайдың әдеби ортасынан бастаған жөн. Қазақтың қара өлеңін шырқау биікке шығарған Абайдың үлкен қарекетінің бірі - өз айналасында әдеби мектеп қалыптастыруы. Сол әдеби мектептің белді өкілі - Кәкітай Ысқақтың баласы болғанымен, тікелей Абайдың тәрбиесінде көріп өскен. Әрхам Ысқақұлының естелігіне бақсақ, Кәкітайды оқыта алмаймын деген Ысқақтың сөзін естіген Абай: «Олай болса сен оқыта алмайды екенсің ғой, енді бұл Кәкітайды мен бала ғып аламын, өзім оқытып, өзім тәрбиелеймін, бала менікі», - деген екен. Содан Абай дүниеден өткенше жиырма жылдан астам уақыт Кәкітай Абай тәрбиесінде болады. Бірінен соң бірі балалары, одан кейін Абайдың өзі дүниеден өткеннен кейін Абай ауылының мал-жанына бас-көз болған естиар кісі де Кәкітай болып қалады.

Ең алдымен Кәкітай тарихта Абайдың алғашқы жинағын шығарушы ретінде қалмақ. Кәкітай тек жинақты шығарушы ғана емес, ел ішіне шашырап кеткен ақынның өлеңдерін жинаушы, оны Мүрсейіттерге көшіртіп, қатесін түзеген корректор, неше жыл михнаттанып, Омбы, Қазан, Петерборды шарлап баспа орнын іздеуші, тіпті кітаптың қаржысын төлеушісі де бір өзі болып отырғанын ескеруіміз керек. Әрине, жинақты Кәкітай жалғыз шығармаған. Жинақтың шығуына үлкен көмек жасаған Ә. Бөкейханов болды. Негізінен Абай өлеңдерін ақынның баласы, әрі шәкірті - Турағұл Құнанбаевпен бірге дайындаған. Кеңестік заманда Турағұл «халық жауы» ретінде қараланған себепті жинақтың шығарушысы ретінде бертінге дейін тек Кәкітай аталып келді. Анығында 1909 жылғы жинақты шығарушы Кәкітай мен Тұрағұл. Кітаптың сыртқы мұқабасында: «Қазақ ақыны Ибрагим Құнанбай ұлының өлеңі. Бастырған: Кәкітай, Тұрағұл Құнанбай ұғландары. Спб., «Восточная электропечатная Н.Бораганского», 1909»,- деп анық жазылған.

Кәкітайдың екінші еңбегі, ол - Абайдың өмірбаянын бізге жеткізуші. Абай туралы деректерді Ә.Бөкейхановқа табыстаушы Кәкітай Ысқақұлы 1909 жылы Абайдың жинағына көлемді мақаласын қосты. Әуезов аса жоғары бағалаған мақала, сөз жоқ, Абайдың өмірбаянын жазуға бірден-бір негізгі дереккөз (источник) болды. Өйткені, Кәкітай - туысы ғана емес, Абайдың қасында жүріп, талапты шәкіртіне айналған ең жақын адамдарының бірі. Абай туралы көрген-білгенін осы мақалаға сыйғызып кетпесе де, бұл құнды еңбек абайтану ғылымының бастау бұлағы ретінде маңызын жоймақ емес. Мақалада тек Абай ғана емес оның өскен ортасы туралы да құнды деректер осы Кәкітай мақаласы арқылы бізге жетті. Мәселен, Құнанбайдың елден асқан ерекшелігіне тоқтала келіп: «...халыққа ауыл басы молда ұстатып, қадари хал ғылымның жолын көрсетіп, үлгі салған. Өзге жұрт орыстан баласын жасырып жүргенде, балаларына орысша оқу оқытты», - деп Құнанбай Өскенбайұлының қасиетін паш етіп, әкенің Абайға рухани ықпалы деген мәселенің шетін шығарушы Кәкітай болды.

